

протоіерей
Павло МЕЛЬНИК

У статті висвітлюється поняття християнської віри в Бога, яка полягає у безпосередньому спілкуванні з Ним на особистісному рівні. Спростовується притаманне сьогоднішньому псевдоправославному суспільству сприйняття віри як прийняття і розуміння тих чи інших богословських систем та поглядів.

Ключові слова: віра, Бог, досвід, особа, спілкування, любов, життя, знання.

archpriest
Pavlo MELNYK

FAITH AS A PERSONAL
EXPERIENCE
OF COMMUNION WITH GOD

The article deals with the concept of Christian faith in God as direct communication with Him on a personal level. It also denies the concept of faith as perception and understanding of various theological systems and beliefs being popular in pseudo orthodox modern society

Key words: faith, God, experience, person, communication, love, life, knowledge.

ВІРА ЯК ОСОБИСТІСНИЙ ДОСВІД БОГОСПІЛКУВАННЯ

*«Але Син Людський, коли прийде,
чи знайде віру на землі?»
(Лк. 18: 8)*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний етап розвитку українського суспільства проходить під знаком трансформації релігійної свідомості, суспільної та індивідуальної релігійності, зростання суспільно-політичної ролі релігійних інституцій. Значних трансформацій зазнають світоглядні характеристики релігійного життя. Відбувається переоцінка значення і ролі православної віри в житті сучасної людини. Це вимагає значного корегування науково-богословських підходів до вивчення специфіки церковних явищ взагалі та віри зокрема. Особливої уваги заслуговує осмислення феномену віри як особистого богоспілкування. Не є секретом, що традиційний вплив віри на становлення особистості мав винятково релігійний характер. Незважаючи на те, що деякі світські науковці дотримуються радянського стереотипу, який дискредитує екзистенційні та онтологічні особливості віри,

у сучасній науці все більше актуалізується необхідність відмови від розуміння людини як виключно раціональної істоти, що постулювалося класичною, раціоналістичною, насамперед марксистською філософією. Саме тому, що віра є необхідним компонентом процесу відчуття, сприйняття та оцінки людиною об'єктивного світу, а також власної екзистенції особистості, проблематика дослідження співпадає зі світоглядними запитаними сучасної української людини, яка, долаючи життєву напруженість у кризових умовах існування транзитного суспільства, перебуває в пошуку шляхів духовного самовизначення та самоствердження. Природно, що за таких умов різко загострюється потреба аналізу феномену досвіду православної віри як особистого богоспілкування.

Мета даного дослідження обумовлена актуальністю обраної теми і є спробою дослідження сутності, визначення рушіїв і детермінантів формування віри як особистого досвіду богоспілкування. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких дослідницьких **завдань**:

- з'ясувати стан розробки проблеми в богословсько-науковій літературі;
- визначити сутність, структуру й специфіку віри як досвіду боговідання;
- виявити та проаналізувати мотиви, етапи та механізми православної віри як форми богоспілкування;
- обґрунтувати, що необхідність віри для богослів'я обумовлена особистим характером християнського богопізнання, яке можливе лише в боголюдському спілкуванні, до якого людину кличе Бог.

Основна частина. Якщо сьогодні провести соціологічне опитування щодо релігійної визначеності людини, то результат буде передбачуваним. Більшість людей визнають себе віруючими. Статистика кожної з існуючих в Україні Православних Церков теж свідчить про поступове зростання кількості «віруючих», яка вимірюється не десятками чи тисячами, а мільйонами! Можна було б подумати, що проросли і дали плоди наші «проповіді», «місіонерські старання», тобто належно оцінена праця робітників на «ниві Христовій». Але як це зіставити зі словами Спасителя: «чи знайду віру» (Лк. 18: 8). І що мав на увазі Господь, коли говорив про мале стадо. Це означає, що віра, про яку каже Господь, і віра, про яку говоримо ми, є не одне і те ж. Нині «віруючі» – це люди, які, не маючи власного досвіду, легко погоджуються з тими твердженнями, положен-

нями, принципами, котрі їм нав'язує релігійний, ідеологічний чи політичний авторитет. Слід зазначити, що таке розуміння віри не має нічого спільного з тим значенням, яке воно має в православному досвіді. Сьогодні «віруючими» і «православними» часто стають, а точніше, вважають себе ті, кого «бабуся навчила і в церкву водила», або хто реагує на заклик засобів масової інформації проявити «віру» і принести панахиду в поминальні дні чи вшанувати велике свято. «Віруючими» стають без особливих зусиль: охреститися, носити хрестик, купити молитовник, правильно покласти на собі хресне знамення, дрескод в одязі – і ось ти свій серед своїх. Церковне життя зведене до формалізму та обрядовості. Перебуваючи в такому стані, людина зазвичай не потребує Бога, у своїй «вірі» вона легко обходиться без Нього, а можливість спілкування з Ним вважає нереальною або ж справою святих. Така «віра» сучасних людей не потребує ближнього, адже все вищесказане можна звершити і самому: сам молюся, сам пощу, сам причащаюся, одне слово, сам «вдосконалююся». Звільнившись, за своїм баченням, від страху покарання, людина починає очікувати від Бога послуг та винагороди. Люди, які належать до такого виду релігійності, дуже часто переповнені самопевненості щодо свого власного благочестя та чеснотності. Проте вони дуже суворі до ближніх, які не можуть похвалитися подібною «праведністю». Ось такий вид релігійності, що часто межує з безбожництвом та богоборством, ми досить часто бачимо в сьогоденні.

Отже, ми повинні знати, що таке справжня віра, та вміти відрізнити її від «віри» вдаваної. У цій статті ми спробуємо подати суттєві ознаки та зміст християнської віри, яку апостол Павло називає здійсненням очікуваного та впевненістю в невидимому (Євр. 11: 1). Ми спираємося на досвід та напруження таких православних богословів, як Христос Яннарас [7], єпископ Калліст Уер [5], митрополит Антоній Сурозький [4], протоієрей Олександр Шмеман [6]. Усі вони одноставні в тому, що християнська віра означає особистий зв'язок з Богом. Віра – не теорія, не обряд, не традиція, а знання Бога як Особи. Вона не має нічого спільного з логічними висновками та об'єктивним знанням. Віра не базується на очевидності, а дуже часто доводиться заглянути поза нею і побачити те, чого, на перший погляд, не існує.

Слово «віра», як про це пише митрополит Антоній Сурозький, має декілька різних понять: первинне значення слова «віра» – довіра; друге – вірність; далі – той зміст віри, який ми

зазвичай називаємо вірою і який є результатом того, що через довіру Богові та вірність Йому ми пізнаємо Його і робимося здатними про Нього щось сказати; але починається це не з понять, а в баченні Бога як Особи [4, с. 49]. Святий апостол Павло отцем віруючих називає Авраама (Гал. 3: 7), тому що той вирізнявся цілковитою, безмежною довірою до Бога. Довіра Авраама уможливила богоспількування, а богоспількування відкрило йому знання про Бога. Тут важливо зауважити, що віра розпочинається не від знання про Бога, не є здобутком богословської освіти, а з'являється тоді, коли людина зустрічається з Богом лицем до лица. Якби Авраам базував свою віру на теоретичних відомостях про Бога і не чув у своєму житті Його голосу, то не зміг би довіритися й залишити батьківську землю, щоб піти у невідому йому землю. Без довіри у людини виникає багато запитань, страх перед невідомим стає на перешкоді зустрічі людини з Богом. Старозавітний патріарх у всьому довіряє Богові, Богові як Особі. Він ніколи не сперечається, а сказане сприймає з довірою, хоча іноді воно може не відповідати «здоровій» людській логіці. З одного боку, Бог обіцяє праотцю потомство (Бут. 15: 1–6) [Авраам довіряє], а з другого – каже принести у жертву єдиного сина (Бут. 22) [Авраам довіряє]. Людський розум, зіпсований гріхом, відразу побачив би тут невідповідність, проте Авраам проявляє довіру до Бога. Він не ставить ніяких запитань, тому що його віра звернена не на те, що говорить Бог, а на Того, Хто говорить.

Ісак та Яків, син та внук Авраама, набувають таке ж безпосереднє знання Бога у досвіді прямого особистого спілкування з Ним. Для цієї старозавітної родини Бог не є абстрактним поняттям, ані безособистісною силою. Він так і називається у біблійній традиції «Бог Авраама, Ісаака та Якова» (Вих. 3: 6; Мк. 12: 26), тобто конкретна особистість, з якою праотці могли безпосередньо спілкуватися.

Віри немає тоді, коли є лише світогляд, коли увага звернена тільки на поняття. Християнська доктрина ще не є вірою, доки немає зустрічі з Богом і живого спілкування з Ним. Єпископ Калліст Уер каже: «Віра в Бога – це зовсім не те саме, що логічне твердження, набуте нами в евклідовій геометрії. Бог – не висновок процесу міркування, не розв'язок математичної задачі. Вірити в Бога не означає визнати можливість Його існування, оскільки це було “доведено” якимось теоретичним аргументом, а це означає довіритися Тому, Кого ми знаємо і любимо. Віра – це не припущення, що щось може бути реальним, а

переконаність у тому» [5, с. 16]. Богослов вказує також на велику різницю між значенням висловлювань «вірую в Бога» та «вірую, що є Бог». Можна вірити, що хтось чи щось існує, але це не матиме практичного впливу на людське життя. Людина може вірити в існування тієї чи іншої річки, наприклад, проте напиться з неї води може лише при особистому з нею контакті. Географічна карта із зображенням морів, океанів та річок не втамує спраги подорожуючого. Так само і з вірою, яка не є логічним твердженням, а особистим зв'язком людини з Богом. Тому, коли людина спрагла, вона обов'язково шукатиме джерело води, можливо, при цьому послуговуючись картою і знаками, але не заспокоїться, допоки не втамує спраги. Христос Яннарас пояснює причину віри в Бога: «Якщо ми віримо в Бога, то це не тому, що нас примушує до віри яке-небудь світоглядне міркування, і не тому, що якась установа дає нам беззаперечні гарантії існування Божества. Ми віримо в Нього тому, що Його Особистість, Його особистісне існування викликає в нас почуття довіри. Дії Бога, Його "прояви" в людській історії змушують нас прагнути до спілкування з Ним» [7, с. 40]. Таке спілкування може бути прямим і опосередкованим, подібно до того, як це відбувається у стосунках між людьми. Людина може довіряти іншій, оскільки безпосередньо знає її, а може покласти на думку інших, які засвідчують її порядність та чесність. Ми часто з глибокою довірою ставимося до людини нам невідомої, наприклад, її прочитана нами книга вселяє віру в людське достоїнство автора.

Віра безпосередньо пов'язана із самозреченням. Без самозречення немає довіри. А довіритись іншій людині означає відмовитися від усього свого, від того, що каже розум, підказують почуття. Особистісного спілкування, спілкування в любові немає без самовіддачі. Преподобний Симеон Новий Богослов каже: «Неможливо спастися нікому, хто не має неосоромленої і твердої віри в Христа Господа, хто не вірить без роздуму словам Божим, хто не має любові до Бога і людей, любові, що буває від благої совісті, в силу якої (благої совісті) народжуються смирення і милостивість» [3, с. 195]. Знати особу – це набагато більше, ніж знати факти про цю особу. Знати людину – це її любити, без любові немає справжнього пізнання. Віра має здатність розвиватися, вона динамічна. На будь-якому етапі свого розвитку вона залишається досвідом особистісного спілкування. Але динамічний ріст тут полягає не у вдосконаленні своїх знань про Бога, наукові докази буття Божого тут не віді-

грають ніякої ролі, вони не заміняють віру і навіть не ведуть до неї. Йдеться про спосіб життя, який ґрунтується на особистісному досвіді спілкування з Богом. «У результаті зміни самого модусу нашого життя воно перестає бути індивідуалістичною боротьбою за “місце під сонцем” і набуває вищій зміст у спілкуванні, у причетності до іншого буття. Церква є тіло спілкування, члени якого живуть не заради самих себе, але в нероздільному єднанні любові з іншими членами того ж тіла та його главою – Христом», – пише Христос Яннарас [7, с. 42–43]. Коли мовиться про необхідність доказів, наприклад, існування Бога, то це свідчить лише про втрату богоспілкування, починається підміна справжнього, реального життя аргументами людського розуму, «доказами буття Божого».

Вірити – означає любити і відчувати любов інших, відповідати любов'ю на любов. Любов до Бога не є обов'язком, а проявом вдячності. Святитель Григорій Ниський коментує це так: «Наречена хвалить стрільця за влучність, за те, що майстерно направив в неї стрілу, бо говорить: “Уражена я любов'ю”. Цим словом вказує на стрілу, що глибоко лежить у неї в серці; Той, Який вистрілив цією стрілою, є любов. Пізнали ж ми зі Святого Писання, що Бог є любов. Він пускає в тих, що спасаються, Свою обрану стрілу, Єдинородного Сина, Духом життя помазавши потрійне жало вістря. Вістря є віра, щоб, в кому вона буде, разом зі стрілою був введений і стрілець, як говорить Господь: “Я і Отець єдині” (Ін. 10: 30), і: “Прийдемо і оселю створимо у Нього” (Ін. 14: 23). Тому душа, піднісшись божественними сходженнями, бачить у собі солодку стрілу любові, якою уражена, і це ураження обертає собі на похвалу, кажучи: “Уражена я любов'ю”» [2, с. 377–378]. Якщо ми не хочемо, щоб цей взаємний обмін любов'ю був ілюзійним, він має перевірятися критерієм взаємної любові до ближнього. Віра є своєрідною відповіддю, а це передбачає не просто наявність того, кому ми відповідаємо, але і стверджує цю наявність. Вона завжди є відповіддю Йому, віддачею людини себе Тому, Хто дає Себе. Тому віра – це дар. «У ствердженні “я вірю в Бога” ми розпізнали, відчули – нехай і не чітко – дар, подарунок звище. Я не стільки усвідомлено, дедуктивно, розумно приходжу до віри в Бога, скільки знаходжу її у собі, знаходжу з подивом, радістю та вдячністю. Знаходжу як присутність, таємничу, але настільки ясно відчутну, Того, Хто увесь – мир, радість, тиша, світло. Ця присутність не може бути від мене, бо немає ні в мені, ні в оточуючому світі ані цієї радості, ані світла, ані тиші», – ствер-

джує протопресвітер Олександр Шмеман [6, с. 22]. А оскільки віра є відповіддю, рухом у відповідь, то в ній завжди присутні і пошук, і спрага, і прагнення. Хоча сьогодні люди більше звикли до того, що релігія має нести «мир», «спокій», відмову від боротьби, так зване смирення, що вона – мертвий та непорушний догматизм, коли не можна ставити запитань, а все слід сприймати зі «смиренням», але християнин, який не зрадив євангельським ідеалам, добре пам'ятає слова Спасителя, які становлять серцевину православного досвіду й віри в те, що блаженні голодні та спрагли правди (Мф. 5: 6), що необхідно шукати, щоб знайти (Мф. 7: 8), пам'ятає про меч, принесений Христом у світ (Мф. 10: 34).

На шляху віри людина часто стикається із сумнівом. Це добре видно на прикладі з життя апостола Фоми, коли він засумнівався у словах, сказаних йому апостолами про те, що вони бачили воскреслого Христа. Але цей сумнів ще не означав браку віри, навпаки, апостол прагнув безпосередньо торкнутися Господа і ризикнув кинути виклик усім іншим апостолам. Не погодитися з думкою більшості – це було дуже сміливо з боку апостола, але саме це стало причиною його особистої зустрічі із Христом. Тому принцип «я вірую тому, що всі вірують» не є принципом християнства, а лише свідчить про поверхневе, обрядове і формальне сприйняття віри.

Ми знаємо, що на початку ХХ століття межа «віри» (а в Російській імперії Закон Божий викладався зі шкільної лави) була подолана і перетворилася в радянську ідеологію. Саме «віруючі» в минулому почали антицерковну боротьбу й руйнували храми. А хіба не знавці Писання, – фарисеї і книжники, – розіп'яли Ісуса Христа, Месію. У згаданих прикладах, а їх безліч, людина імітує духовне життя, а особистісно не знає Бога. Преподобний Симеон Новий Богослов навчає: «Блаженна людина, яка пізнала, що за допомогою благодаті Христової всяке добро може бути добре завершуване; окаянний же той, хто не пізнав цього; даремно тримає такий віру Христову. Ось чому більша частина людей, коли співають псалми і молитви звершують, тільки вустами звершують псалми і молитви, а розум їхній веде бесіди з бісами, тому що це вони, біси, беруть розум і кружляють його в помислах суетних... Чи не свідчить це, що добро не може бути добром, якщо робиться без благодаті Христової? Якщо ж неможливо добру бути звершеному без благодаті Божої, то яким істинним добром може похвалитися людина, нібито воно було її власним ділом? Ніяким» [3, с. 196–197].

Висновки. Віра у християнському досвіді є плодом і проявом не знання, не висновком міркувань і аналізувань, не просто релігійною емоцією, а зустріччю, реальною зустріччю чогось глибинного у людині, очікуваного нею, з тим, на що це очікування спрямоване, навіть якщо людина про це нічого не знає. Підтвердженням цього є слова святого апостола Павла: «Віра ж є здійснення очікуваного і впевненість у невидимому» (Євр. 11: 1).

Отже, нами визначено, що сутність віри полягає у досвіді боговідання; виявлено та проаналізовано мотиви, етапи та механізми православної віри як форми богоспілкування; обґрунтовано, що необхідність віри для богослів'я обумовлена особистим характером християнського богопізнання, яке можливе лише в боголюдському спілкуванні, до якого людину кличе Бог.

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. – К.: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2004. – 1416 с.
2. Григорій Ниський, святий. Творіння. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2011. – Т. 1. – 624 с.
3. Симеон Новий Богослов, преп. Творіння. – К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2013. – Т. 1. – 752 с.
4. Антоній, митр. Сурожский. Человек перед Богом. – К.: QUA VADIS, 2010. – 348 с.
5. Калліст (Уер), єпископ Діоклійський. Православний шлях. – К.: Дух і літера, 2003. – 176 с.
6. Шмеман А., прот. Воскресные беседы. – М.: Паломник, 2008. – 352 с.
7. Яннарас Христос. Вера Церкви. – М.: Центр по изучению религий, 1992. – 232 с.